

MAGYAR ŐSTÖRTÉNET 5.

# Hétköznapiok a honfoglalás korában

*Szerkesztette:*

PETKES ZSOLT – SUDÁR BALÁZS



HELIKON



© Szerzők, 2017

© Petkes Zsolt, Sudár Balázs, 2017

© Helikon Kiadó, 2017

© MTA BTK Magyar Őstörténeti Témacsoport, 2017

Illusztrációk © Boldog Zoltán, Barta Balázs, Nagy Béla, Sabján Tibor, Sáfrány Andrásné, 2017

Fényképek:

Barta Balázs, Bolodár Zoltán, Csáji László Koppány, Endrődi Anna, Füredi Ágnes, Gömőri János, Hapák József, Képešsy Bence, Kiss Béla, Pusztai Sándor, Sabján Tibor, Siller Irén, Somfai Kara Dávid, Mukesh Srivastava, Szőke Balázs, Szöllősy Gábor, Turcsányi Gábor, Véninger Péter, Wolf Mária

Grafika:

Boldog Zoltán, Barta Balázs, Sabján Tibor, Sáfrány Andrásné

Térképek:

Nagy Béla

Köszönettel tartozunk az alábbi személyeknek és intézményeknek:

Balogh András, ügyvezető (Pazirik Informatikai Kft.); Civertan Stúdió; Daubner György (Film Company Kft.); Dr. Kenéz Árpád, archeobotanikus (Foedus Orientalis Kulturális Egyesület); Kürti Béla, régész (Móra Ferenc Múzeum, Szeged); Madaras László, régész (Damjanich János Múzeum, Szolnok); Magyar Mezőgazdasági Múzeum és Könyvtár; Magyar Nemzeti Múzeum; Pánnya István, térinformatikus (Katona József Múzeum, Kecskemét); Soproni Múzeum; Szabolcs online; Vámos Péter, sinológus (Magyar Tudományos Akadémia Bölcsészettudományi Kutatóközpont, Történettudományi Intézet)

[www.helikon.hu](http://www.helikon.hu)

[www.btk.mta.hu](http://www.btk.mta.hu)



---

# TARTALOM

<b>Előszó</b> ( <i>Sudár Balázs</i> ) .....	7
---	---

<b>A nomadizmus</b> ( <i>Csáji László Koppány</i> ) .....	10
---	----

A nomadizmus fogalma .....	10
----------------------------	----

A vándorlás szempontjai .....	14
-------------------------------	----

A nomád társadalom és gazdaság .....	18
--------------------------------------	----

A nomádok vagyona .....	24
-------------------------	----

<b>A lovak</b> .....	26
----------------------	----

Ló és ember ( <i>Kiss Attila</i> ) .....	26
--	----

A honfoglalás kori lovak régészeti emlékei ( <i>Vörös István</i> ) .....	32
--	----

A fajta kérdése ( <i>Szóllósy Gábor</i> ) .....	33
---	----

Avar lovak, magyar lovak: genetikai tanulságok ( <i>Priskin Katalin</i> ) ..	36
--	----

Lószerszámok ( <i>Petkes Zsolt</i> ) .....	41
--	----

A zabla .....	42
---------------	----

A kengyel .....	45
-----------------	----

Szíjázat .....	46
----------------	----

Nyereg .....	47
--------------	----

Egyebek .....	49
---------------	----

Szekér ( <i>Sudár Balázs</i> ) .....	50
--------------------------------------	----

<b>Állattartás</b> .....	52
--------------------------	----

A honfoglalás és kora Árpád-kori állattartás régészeti emlékei ( <i>Bartosiewicz László</i> ) .....	52
--	----

Sertés- és szárnyascsonatok, tojások ( <i>Kovács László</i> ) .....	59
---	----

Az állattenyésztés eszközei és építményei ( <i>Szigeti Judit</i> ) .....	62
--	----

Nomád állattartás – a mai Mongólia példája ( <i>Daubner György</i> ) .....	67
--	----

Mivel táplálkoznak a nomád mongolok? .....	78
--	----

<b>Növénytermesztés</b> .....	82
-------------------------------	----

A honfoglaló magyarság növényeiről ( <i>Gyulai Ferenc</i> ) .....	82
---	----

Az életmód kérdése .....	82
--------------------------	----

A honfoglalók növénytermesztésének emlékei .....	84
--	----



A honfoglalók táplálékairól (Gyulai Ferenc) . . . . .	90
A növénytermesztés eszközei (Szigeti Judit) . . . . .	93

<b>Vadászat</b> . . . . .	98
Vadászat a középkori Kárpát-medencében (Vörös István) . . . . .	98
Kutyák (Bárany Annamária) . . . . .	102
Vadászmadarak (Sudár Balázs – Krekács Zoltán) . . . . .	104

<b>Lakóhelyek, települések</b> . . . . .	108
A nemezház (Somfai Kara Dávid) . . . . .	108
A falu (Wolf Mária) . . . . .	119
Házak (Wolf Mária) . . . . .	126
A közép- és kelet-európai várépítés kezdetei (Mordovin Maxim) . . . . .	132
Római utak a Dunántúlon a honfoglalás korában (Szilágyi Magdolna) . . . . .	140
Római és Karoling-örökség (Buzás Gergely) . . . . .	145

<b>Mesterségek</b> . . . . .	152
Fazekasság . . . . .	152
A fazekasság régészeti emlékei (Wolf Mária) . . . . .	152
A 10. századi kerámiák készítésének problémái (Véninger Péter) . . . . .	158
Vasművesség . . . . .	163
A Kárpát-medence 10. századi vasipara (Gömöri János) . . . . .	163
A gyepvasérctől a vasbucáig (Thiele Ádám) . . . . .	168
Kovácsolás egy nomád műhelyben (Füspök Zoltán) . . . . .	171
Ötvösség . . . . .	174
A honfoglalók ékszerei (Mesterházy Károly) . . . . .	174
A honfoglalók ötvössége (Barta Balázs) . . . . .	183
Kismesterségek . . . . .	189
Csontművesség (Wolf Mária) . . . . .	189
Faművesség (Gömöri János – Petkes Zsolt) . . . . .	193

<b>Kötetünk szerzői</b> . . . . .	195
-----------------------------------	-----

## Rövidítések

B. G. = Buzás Gergely	G. J. = Gömöri János
B. L. = Bartosiewicz László	Gy. F. = Gyulai Ferenc
B. Z. = Boldog Zoltán	L. P. = Langó Péter
Cs. L. K. = Csáji László Koppány	R. L. = Révész László
D. Gy. = Daubner György	S. B. = Sudár Balázs
F. Á. = Füredi Ágnes	W. M. = Wolf Mária



Különleges szokás nyomait őrzi a nyakperek elhelyezése a sírban. A kislány fejére tett nyakperccel (Püspökladány) sajátos módon egy bizánci hagyományt követtek, amire ebből az időből Bulgáriában is van példa.

A honfoglaló magyarok ékszerei az egyes tárgyak különböző származása és elterjedése ellenére együtt mégis jól jelzik a magyarság honfoglalás kori, majd 10. század végi, és államalapítás kori jelenlétét, a magyar fejedelemség, majd a királyság népeinek kulturális egységét. Jól mutatja ezt, hogy ahol Csehországban a Bijelo Brdó-i kultúra ékszerei előfordulnak, ott szerencsés esetben írott vagy nyelvi források (helynevek) is utalnak magyar jelenlétre. Morvaországban számos magyar temetőt találtak (Prušanky, Velké Hostěradky). Nehezebb a helyzet megítélése délen, ahol Bled (Szlovénia) vagy Gomjenica (Bosznia) temetői szinte semmiben sem különböznek Baranya megye hasonló korú temetőitől, de ott nincs nyoma magyar megtelepülésnek.



10. SZÁZADI  
NYAKPEREC ÓBEBÁRÓL

## Rozettás lószerszámveretek



ROZETTÁS  
LÓSZERSZÁM-  
VERETEK  
BALOTA-  
SZÁLLÁSRÓL.  
FOTÓ: HAPÁK JÓZSEF



A honfoglaló magyarok körében kizárólag a gazdag nők egy csoportja használt három- vagy négyszirmú virágmintával díszített, bronzból vagy ezüsből öntött és aranyozott rozettás lószerszámvereteket, amelyek előképei bőr vagy nemez rátétdíszek lehettek. A Kárpátoktól keletre eddig csak néhány darab került elő, főként a Dél- és Középső-Ural területén. Nem tisztázott, hogy e darabok helyben készültek-e, vagy már a honfoglalás után kerültek oda a Kárpát-medencéből, a keleten maradt néprészekkel kapcsolatot tartó eleink révén.

A díszes lószerszámzattal bíró nők kevés ékszert viseltek, ruházatukat pedig csak elvétve ékesítették nemesfém veretekkel. Velük szemben a díszes ruhájú nők csoportjának lószerszámai egyszerűek, nélkülöznék minden ezüst- vagy bronzveretet. Noha a tendencia határozottan kirajzolódik, e jelenség pontos magyarázatával még adós a kutatás. Napjainkig több mint 80, rozettás lószerszámot tartalmazó sír került elő a 10. századi magyar szállásterületről. E sírok eloszlása azonban nem egyenletes. Míg a Kisalföld déli részén, a Kelet-Dunántúlon,

valamint az Alföldön 20–50 kilométerenként követik egymást a lelőhelyek, időnként egy-egy gócban több is, teljesen hiányoznak Erdélyből, a Bácskából, a Délnyugat-Dunántúlról, valamint a Kisalföld északi részéről. A rozettás lószerszámot használó nők sírjait többnyire gazdag mellékletű, kis sírszámú temetőekben találjuk, időnként azonban magányosan, rokonaiktól és családtagjaiktól távol nyugodtak. Az elmúlt évtizedek új kutatási eredménye az a felfedezés, hogy a nők a rozetták mellett másfajta lószerszámdíszeket is használtak, amelyek formai szempontból a férfiak övvereteihez hasonlítanak: egy Békéscsaba-Erzsébethelyen talált sírban a két díszítménytípus együtt került elő. Mindeddig egyedi lelet az egyik karosi női sírban talált aranyozott ezüst lóhomlok-dísz. A rozettás lószerszámveretek a 10. század végére eltűntek a magyarok hagyatékából, s már nem kerültek a sírokba, legfeljebb egy-egy kopott, megrongálódott veretet használtak fel másodlagosan, nyakláncra felfűzve.



LÓ HOMLOKDÍSZE ÉS ROZETTÁS VERETEI KAROSRÓL.  
FOTÓ: HAPÁK JÓZSEF